

## חובת הגילוי על מומים ופגמים קודם חתונה

אחת השאלות הקשות העומדת פעמים רבות על גבי שולחנם של תלמידי חכמים היא שאלת החובה (או היעדרה) בגילוי לבן הזוג<sup>1</sup> על פגמים, בין אם פגם פיזי ובין אם פגם ביוחסין<sup>2</sup>. במאמר זה אנסה להציב מספר קריטריונים שעל פיהם ניתן יהיה להחליט אם יש חובה לגלות<sup>3</sup>. את הדיון ההלכתי ניתן להציג בשתי צורות: האחת - מוסרית, האומנם נכון לבנות בית כשמראש מוסתרים פרטים? האם ראוי שאדם יבנה קשר שכולו אומר אמון והדדיות על שקר? אמנם כנגד זה תועלה הטענה שאם אכן יש לגלות הכול, הרי שישנם אנשים שלעולם לא יצליחו להתחתן – החל מבעלי תשובה, דרך נגמלים מסמים וכלה באדם שמעיד באופן חד-פעמי<sup>4</sup>. לכן נראה שלא ניתן להעמיד את הדיון ההלכתי רק על היסוד המוסרי, ויש צורך גם במתן הגדרות הלכתיות נוספות שיעזרו להכריע ביחס לפרט כזה או אחר, עד כמה ישנה חובה לספר עליו. כמו כן איני דן בחובתם של אנשים אחרים לספר<sup>5</sup>.

### א. "זיל איטמר"

רובו של הדיון נמצא באחרונים ומתבסס בחלקו הגדול על הגמרא במסכת יבמות, ועל כן אתחיל בה<sup>6</sup>. הגמרא (יבמות מה, א) מביאה מחלוקת אמוראים באשר לכשרותו של מי שנולד מנוכרי ויהודייה. לאחר מכן מובא הסיפור הבא בכדי להוכיח שדעת רב, רב יהודה ורבא הייתה להכשיר:

ההוא דאתא לקמיה דרב, אמר ליה: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל, מהו? אמר לו: הוולד כשר. אמר ליה: הב לי ברתך! לא יהיבנא לך. אמר שימי בר חייא לרב, אמרי אינשי: גמלא במדי אקבא רקדא, הא קבא והא גמלא והא מדי ולא רקדא (רש"י: גמל גדול מהלך בתוך קב קטן במלכות מדי – יבוא וירקד לפנינו. כלומר, אתה שהתרת דבר חידוש, האמת דברך ותן לו בתך!) א"ל: אי ניהוי כיהושע בן נון, לא יהיבנא ליה ברתך. א"ל: אי הוה כיהושע בן נון, אי מר לא יהיב ליה - אחרני יהיב ליה, האי, אי מר לא יהיב ליה - אחרני לא יהיב ליה. לא הוה קאזיל מקמיה, יהיב ביה עיניה ושכיב.

ואף רב מתנה מורה בה להיתירא. ואף רב יהודה מורה בה להיתירא, דכי אתא לקמיה דרב יהודה, א"ל: זיל איטמר (רש"י: לך במקום שלא יכירוך), או נסיב בת מינך (רש"י: בת ישראל מן העובדי כוכבים הכשרה כמותך). וכי אתא לקמיה דרבא, א"ל: או גלי (רש"י: צא למקום שלא יכירוך), או נסיב בת מינך.

הגמרא מביאה שלושה סיפורים שמהם עולה שוולד הנולד מאב נכרי ואם יהודייה כשר, אך החכמים שהתירו הסתייגו מלקחתו לבנותיהם. אותו אדם נמצא במצוקה, שהרי "אי מר לא יהיב ליה - אחרני לא יהיב ליה". הגמרא מספרת לנו שחכמים ייעצו לו "זיל איטמר או נסיב בת מינך".

יוצא מגמרא זו שאדם יכול להסתיר פגם בייחוסו, ומכך שזו העצה שנתנו לו רב יהודה ורבא ניתן להסיק שזה מותר לכתחילה<sup>7</sup>!

גבולותיו של ההיתר שורטטו ע"י האחרונים דרך בחינת שתי שאלות<sup>8</sup>:

<sup>1</sup> לשם הנוחות אני משתמש בלשון זכר אך הדברים נכונים גם הפוך.

<sup>2</sup> ישנו סוג שלישי של מומים והוא פגמים במידות או סיבוכים נפשיים. אך לענ"ד זו שאלה פחות קשה כיוון שמידות וסיבוכים נפשיים ניתנות לתיקון. ולכן, גם אם יוכרע במאמר שאין לגלות מומים, בפגם במידות וביסובך נפשי תהיה חובה לגלות עקב היותם בני תיקון, ולאידך גיסא, ייתכן שלא יהיה צורך לגלות על פגמים כאלה מתוך הנחה שאם זה יפריע בהמשך החיים זה בר תיקון.

<sup>3</sup> דיון נוסף שאף הוא מחוץ לגבולות המאמר, הוא מה דינם של הקידושין במקרה שבו הוסתרו המומים מהצד השני. זהו דיון סביב הגמרא בכתובות עד, ב ופסק השו"ע (אה"ע לט, ה). ועי' אוצר הפוסקים על אתר, ובספרו של הרב בנימין אדלר, הנישואין כהלכתם, ח"א פרק ג, עמ' פט-צד.

<sup>4</sup> עקרונית היה מקום לומר לכל אדם עם פגם ביוחסין וכדומה שיתחתן עם הדומה לו, אך הדבר אינו הוגן כיוון שלרוב אין מדובר בפגם אמיתי אלא תדמיתי.

<sup>5</sup> עי' חפץ חיים, הלכות רכילות, כלל ט (השני), סעי' ד-סוף.

<sup>6</sup> חלק מהמקורות נמצאים במאמרו של הרב נחום רקובר, "ההגנה על צנעת הפרט" בפרק החמישי ("סייגים לשמירת סוד ולהגנה על פרטיות").

<sup>7</sup> להבנת הסתייגותם של רב ורב יהודה מלקחת אותו לבנותיהם, יש מקם לכמה הסברים:

א. יש דיון בראשונים אם אדם כזה אסור לכוהנת (עי' מאירי על אתר שמסכם את הדברים), ובאם הוא אסור בכוהנת משמע שיש בו פגם.

ב. היעב"ץ (מובא בתשובת הציץ אליעזר ח"ז סי' מט) מסביר את הנהגתו של רבא שבניו ובנותיו לא יינשאו לגרים וגרות ושני הסבריו מתאימים גם לוולד נכרי: (1) עדיין נשאר זרע של נכרי גם בגר (דבר הנכון גם בוולד נכרי). (2) השראת שכינה על גרים היא פחותה (וגם עניין זה שייך בוולד נוכרי).

1. מדוע אין בכך אונאה?
2. מדוע אין חשש לקידושי טעות?

## ב. דעת הציץ אליעזר מצד איסור אונאה

בשאלת האונאה דן הציץ אליעזר (חי"ז סי' מט):

בסימן ה' בנשמת אברהם<sup>9</sup> אודות להודיע על פגם או פסול משפחה, והיכא שאביו הוא גוי, ובדברי הגמ' ביבמות דף מה ע"א... ובדבריו שם שמביא שידידי הגרש"ז אויערבך שליט"א<sup>10</sup> מתמה על זה וכותב: וכי אין בזה משום אונאה לא לגלות שהאבא הוא גוי אע"ג שהוולד כשר לגמרי?  
והנה לענ"ד דבוודאי יש בזה משום אונאה, ואם לאחר מיכן יתבע הצד הב' את הצד הא' על כך לבית דין וידרוש גט פטורי, ימצא אהן קשבת, והעצות ביבמות שם המה רק בקשר לעצם היתר נישואיהם של כאלה באשר שעל אף שמורו להיתרא לא ירצו במקומם לתת להם אשה... ואילו במקום שלא יכירו לא ידרשו ולא יחקורו בהיות ואין חיוב על... ולא חשו אז על ככה"ג משום אונאה (והיה זה מעין הוראת שעה) כדי שיפורסם היתר הנישואין של מי שאביו... ולהוסיף, דלו אפילו אם ניתן ללמוד מההיא דיבמות היתר בזה על עצמו, אבל לא ניתן מיהת ללמוד משם היתר גם על אחרים היודעים מזה, אלא האחרים חייבים שפיר לגלות מזה, ובפרט אם נשאלים על המדובר המצוי במחיצתם.  
עכ"פ לפי מה דפסקינן אן להלכה דעכו"ם הבא על בת ישראל אע"ג שהוולד כשר מכל מקום הוא פגום לכהונה, כנפסק באה"ע ס' ד' סע"י ה' וסע"י יט', בוודאי שזה נחשב פגם גדול, ומחויבים, ומחויב גם הוא, לגלות מזה לצד הב', אחרת זו אונאה...

הציץ אליעזר מורה שכל הסתרה של פגם<sup>11</sup> היא בגדר אונאה ויש חובת גילוי על פגמים. הגמרא ביבמות מתבארת על פיו בשני אופנים:

1. הוראת שעה כדי לפרסם שוולד נכרי כשר.

2. לו עצמו מותר להסתיר, אך אחרים חייבים לגלות<sup>12</sup>.

בסוף דבריו אומר הציץ אליעזר שגם אם הגמרא ביבמות הציעה להסתיר ולא חששה לאונאה, כיום יש לחשוש לאונאה. הוא מבין שהגמרא ביבמות דנה לאור ההנחה שוולד נכרי מותר לכוהן, כשיטת חלק מהראשונים שם, ולכן טוען שכיום שאנו פוסקים כי וולד נכרי פסול לכהונה הרי שיש כאן אונאה כי הפגם הוא יותר גדול (הפגם לכהונה הוא סימן לכך שיש פה פגם משמעותי).

**מדברי הציץ אליעזר עולה שבאופן עקרוני יש חובה לגלות פגמים, ויש איסור אונאה על מי שאינו מגלה (למעט מקרים מיוחדים), ודאי שיש חובה לגלות פגמים שיש להם השלכות הלכתיות במקרים אחרים, כמו פסול לכהונה.**

## ג. טענת מקח טעות

שאלת מקח טעות הינה שאלה רחבה המצריכה דיון נפרד, אך כאן נדון בזווית מאוד ספציפית – האם בפגם שהוא כשר הלכתית אך אינו 'גלאט' ניתן לטעון טענת 'מקח טעות' בטענה ש"לי לא מתאימה כשרות מעין זו". ברור לכו"ע שכשהפגם הוא חוסר יכולת להוליד או מי שאינו בעל זרע נחשב הדבר למקח טעות, כיוון שאינו יכול לקיים מצוות פרייה ורבייה<sup>13</sup>. אך מה בדבר נד"ד, שהחתן הוא בן של נוכרי שהוא כשר, אלא שיש מי שמקפיד לא להתחתן עמו – האם הסתרת מידע מעין זה נותן ביד האשה לטעון טענה של מקח טעות? איזה פגם (שוב, שאין בו בעיה הלכתית כעת אלא שהוא אינו כשר 'גלאט') כן יוגדר כטענה למקח טעות? אדגיש, כפי שהערתי בתחילת המאמר: איני דן במאמר זה בחלות הקידושין בעת הסתרת מומים, נושא המצריך דיון נוסף<sup>14</sup>, אלא אם שאלת חלות הקידושין היא טיעון לאסור להעלים מידע.

<sup>8</sup> כך מוצגת השאלה בקהילות יעקב, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ג, אה"ע סי' ב' עמ' כו-כו. בחלק מהמקורות שאביא השאלה לא הוצגה כך, אך לשם הדיון והסדר אני מציג כך את הדיון.

<sup>9</sup> ח"ה, אה"ע סי' ה' ס"ק ב. מובא לקמן פרק ד, ושם אדון בדבריו באריכות.

<sup>10</sup> בנשמת אברהם ח"ה, אה"ע סי' ה' עמ' קטז-קיח, מובאים הדברים בשם הקהילות יעקב.

<sup>11</sup> אינני יודע לומר בוודאות אם אכן מדובר בכל הסתרה; ייתכן שהציץ אליעזר מדבר על הסתרת פרטים שהוכח שיש בהם קפידא, שהרי בסוף דבריו הוא למד מהגמרא בברכות דף ח' שיש להודיע אם אתה גר כיוון שרבה הקפיד על כך (שם בגמרא: רבא ציווה לבניה דלא לינסבו גיורתא), וא"כ עולה שהקריטריון הוא אם מקפידים על כך או לא. עדיין לא ברור מה יגדיר אם מקפידים או לא – המציאות? הרבנים?

<sup>12</sup> הדברים הם מעין מה שנאמר בגמרא (ב"ב קלז, א; קעד, ב' ועוד) על "רשע ערום" המשיא עצה לראובן להרוויח על חשבוננו של שמעון. ראובן עצמו אינו "רשע ערום", כי הוא פועל לטובת עצמו באופן חוקי. אבל היועץ, המתעבר על ריב לא לו ועושה חסד עם ראובן על חשבוננו של שמעון, הוא "רשע ערום".

<sup>13</sup> בהמשך הדיון אביא את תשובת האגר"מ לגבי אשה שעוד לא בא לה הווסת אך רופאים אומרים שכאשר תינשא ותיבעל יהיה לה וסת. האגר"מ התיר לא לגלות לבחור את עניין זה, אך ברור מדבריו שאילו היו הרופאים אומרים שלא יהיה לה וסת כלל ולא תוכל ללדת הייתה חייבת לומר לו. וראה להלן בהמשך דבריי את הדיון בתשובות הציץ אליעזר. כמו כן הנשמת אברהם (ח"ד, אה"ע סי' ב') פוסק בשם הגרש"ז אויערבך שגם חולה איידס שהסתיר מחלתו הרי זה מקח טעות כיוון שזו סכנת נפשות. דיונו הוא בזוג נשוי, אך כל שכן לפני חתונה! וכאן ודאי שיהיה בזה מקח טעות.

<sup>14</sup> להרחבה, עיי' אוצר הפוסקים אה"ע לט, ה.

בשאלה זו דן הקהילות יעקב (יבמות סי' מד):

ע"ד אחד שמחמת חולי נטלו ממנו הרופאים את הביצה השמאלית, והאחרונים ז"ל מכשירים אותו לבוא בקהל... אמנם אין ההיתר ברור לכר"ע, ומ"מ בשעת הדחק כזה, דאל"כ אין לו תקנה, התיירוהו, וכבר הותר האי גברא ע"פ הוראת גדולי הרבנים. ושאל אם מחוייב על כל פנים להגיד עניינו למשודכת שהיה בו עסק זה. והשאלה נחלקת לשניים: אחד, שמא אם לא יגיד יהא חשש קידושי טעות. והשני... שמא עכ"פ מחוייב להגיד שלא יהא אונאה וגונב דעת אחרים להינשא בחזקת כשר גמור בלא שום פקפוק?

הקהילות יעקב דן במקרה שבו האדם כשר להינשא אך היתרו מבוסס על טעמים הלכתיים דחוקים: האם צריך לגלות למשודכת או שמא כיוון שהותר אינו צריך לגלות? בשלב זה אתמקד בשאלתו הראשונה – האם האשה תוכל לטעון אם ייודע לה הדבר שזה מקח טעות, כי אילו ידעה שכשרותו בנויה על ספקות הלכתיים לא הייתה מתחנתת? הקהילות יעקב מתחיל את דיונו בדיני טריפות, כשהשאלה ההלכתית היא אם דבר שהותר לאדם מחמת הפסד מרובה הותר רק לו או גם לאחרים<sup>15</sup>. לפי החתם סופר, כל ההיתר הוא לעצמו, אך לאחרים אסור למכור בשר כזה. ומכיוון שיש איסור על אחר, הרי שאם מכרתי לו ולא הודעתי שבשר זה מותר רק בגלל הפסד מרובה, יוכל השני לטעון שזה מקח טעות. ולפי הרעק"א אין איסור לאחרים לאכול מן הבשר, אולם אף על פי כן חובה להודיעם שיש פה בשר שהותר רק בגלל הפסד מרובה<sup>16</sup>. לאור דברי החת"ס אומר הקהילות יעקב:

וא"כ לפ"ז ה"נ נידון דידן אפשר דהוי בו צד מקח טעות, וחחר.

הקה"י מתבטא בלשון 'אפשר', כיוון שהדמיון אינו מושלם – שם מדובר על כך שלא הודעת להם על דבר שגרם להם איסור, ואילו כאן מדובר על פגם שאינו איסור. הקה"י עצמו דוחה את הראיה, כיוון שיש חילוק גדול בין מקח וממכר לבין קידושין בטענת מקח טעות<sup>17</sup>:

וטעמא נראה דגבי לוקח חפץ אין הלוקח רוצה דווקא חפץ זה או חתיכה זו, שהרי לא איכפת ליה באחרת כיוצא בה בלא מום, אבל גבי שידוכין אשר קשה לזווגם כקריעת ים סוף וכשהצדדין מסכימים להינשא מחשב אצלם שמחה גדולה ולא יסכימו להינשא לאדם סתם אלא למי שבחרין בהם ומוצא חן בעיניהם, ומשור"ה סתם ריעותא שיש בהם לא חשיב מום לבטל קידושין אא"כ מום גמור אשר ידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן.

הקה"י טוען שכיוון שבקידושין יש רצון דווקא באשה או בעל זה, וזו אינה בחירה אקראית. אולם כדי שטענת מקח טעות תתקבל צריך להיות מדובר בדבר "אשר ידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן". ומכאן יוצא, שישנה חובה לגלות מומים, הגם שמבחינה הלכתית אינם גורמים לאיסור בנישואין, אם ישנה אומדנא שידוע שמחמת מום כזה לא היו מתרצים<sup>18</sup>!

כיוון שלא ניתן לשרטט בצורה בהירה מה יוגדר מום גדול שמחמתו לא היו מתרצים, אין לי אלא להביא מקרים נוספים שנידונו כשהשאלה שעמדה על הפרק היא בעיית מקח טעות.

## 2. דעת האגרות משה

בשאלה דומה דן הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה אה"ע ח"ד סי' כז):

הנה בדבר בתולה אחת שהיא בת עשרים... אבל עדיין לא בא לה האורח כנשים, ויש מהרופאים שאומרים שכאשר תינשא לאיש ותיבעל יהיה לה הווסת ותוליד בנים - אם יכול אביה להשיאה לאיש בסתם שלא לגלות לו זה... ולא יהיה בזה חשש קידושי טעות...<sup>19</sup>

וכיון שראויה בעצם לבנים, שהרבה אנשים אין מקפידין כל כך שיהיה להם הרבה בנים, וגם אין מקפידין כל כך שתתעבר תיכף, דמטעם זה אינו מקח טעות, ויש גם בזה ספק מצד שיש מהרופאים שאומרים שלאחר שתינשא יבוא לה האורח כנשים ותוכל להוליד גם תיכף וגם הרבה בנים... כיון שנקטן הספק אינו רואה שיהיה חיוב לגלות זה. ולדווחא דמילתא יחליטו האב והבת שאם יעבור זמן של ארבע שנים ולא תתעבר וגם לא יבוא לה אורח כנשים, תקבל ממנו גט בלא קושי ובלא שום תביעות ממנו, שלהחלטה זו שוב לא יהיה להנושאה כמעט שום הפסד, שודאי לא יצטרכו לגלות אף לא ממידת חסידות.

האגר"מ דן באשה שאין לה וסת כלל וממילא יש חשש שלא תוכל ללדת, אך ישנו סיכוי סביר לכך שאם תינשא תוכל ללדת<sup>20</sup>. האם מותר לה להסתיר מידע זה?

<sup>15</sup> הדיון מופיע בפתחי תשובה, יו"ד סי' לא ס"ק ב לקראת סוף הסימן.

<sup>16</sup> לא ברור אם גם רעק"א יסבור שיש מקח טעות אם לא הודיע.

<sup>17</sup> הוא מתחיל מכך שבקידושין גם אם היו קידושין של פסול לאווין הקידושין תופסים, והראיה שצריך כתובה, ומכאן שאי גילוי מום המביא לידי איסור בקידושין גם הוא אינו טענה למקח טעות.

<sup>18</sup> נקודת חולשה שיש בקהילות יעקב היא טענתו בדבר היחס הקשה לגירושין שבעקבות היחס הזה אנשים פחות יקפידו ויותר יוותרו – האם לא ניתן לומר שכיום השתנה המצב וכיוון שכך יהיה אסור להסתיר יותר דברים? העיקרון שאותו טובע הקהילות יעקב הוא בהיר: אין היתר להסתיר מידע שיכול להוביל לטענת קידושי טעות אם יתגלה. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' מד; ח"ז סי' צ.

<sup>19</sup> כיוון שזהו מאמר הלכתי קיצרתי בהבאת הדיון של האגר"מ. דיונו הוא סביב הסוגיה בכתובות י, ב על אשה שהיא ממשפחת דורקטי שנודע לבעל על כך רק לאחר שבעל ולא מצא דם.

את היתרו הוא מנמק בהנחה שהעובדות הן שלא תוכל ללדת מייד וגם לא תוכל ללדת הרבה, ויש גם חשש מסויים שלא תוכל ללדת כלל. נימוקו הוא כפול:

1. יש אנשים שלא איכפת להם שאשה תלד מעט ילדים, ויש גם כאלה שאינם מקפידים שתלד מייד. כיוון שכך, לא ניתן להגדיר את המקרה כדבר שרוב בני אדם מקפידים עליו ולכן אין בכך מקח טעות.
2. יש רופאים האומרים שלא תהיה לה כלל בעיה, וממילא כל הדיון הוא במקרה מסופק.
3. בכל מקרה, ליתר ביטחון אומר האג"מ כי האשה ואביה יקבלו על עצמם שאם לאחר זמן (ארבע שנים הוא קובע), איני יודע על סמך מה) לא ייוולדו להם ילדים, האשה תתגרש ללא כתובה ותביעות, וכך יצא שהבעל לא יפסיד כלום מההסתרה.

למדנו מדברי האג"מ שני עקרונות:

1. מום שאין רוב העולם מקפיד עליו אינו יכול לשמש לטענת מקח טעות.
2. אם ההסתרה אינה טומנת בחובה הפסד לצד השני אין בעיה להסתיר (סעי' 3)<sup>21</sup>.

### 3. דעת הציץ אליעזר מצד מקח טעות

הציץ אליעזר (שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' מח – קונטרס אורחות המשפטים ח"ה סעי' טו-טז) דן בשני מקרים. הראשון שבהם הוא פגם ביוחסין של אדם שהתעוררה בו שאלה של פצוע דכה:

מי שהותר בדוחק לבוא בקהל בגלל העיגון שיש בדבר... אם עכ"פ מחויב הבעל להודיע לאשה מכך שתדע שהותר רק משום שעת הדחק.

ומדי עיוני מצאתי שנגע בספק זה בספר שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ... לענין אם צריך להודיעה כותב שם... דהעיקר נראה שצריך להודיע להאשה, דוודאי הוי מום במקח, דלא כל אשה תתרוצה לינשא על הספק אם יוליד, וגם דהא אפשר שאינו ראוי לביאה, ובאשר אם יודיע רחוק הדבר שישגיג אשה, לזאת נראה לצדד שישראל לרופא ואם הרופא יגיד לו שיוכל להוליד יוכל לסמוך ע"ז שלא להודיע וכו', ובפרט שמום מקרי רק מה שבנ"א מקפידים ורוב בנ"א מאמינים לרופאים ואין מקפידים ע"ז וכו'. ובכ"ז יותר נכון אם אפשר שיוודיע מה להאשה, ע"כ עיי"ש...

ממקרה זה למדנו את העקרונות הבאים:

- א. הצי"א קובע שעקרונות על אדם כזה להודיע לאשתו כיוון שלא כל אחת תהיה מוכנה להינשא לאדם שיש ספק אם יכול להוליד.
  - ב. כיוון שקביעה הלכתית כזו תחסום בפני אדם כזה את הדרך לחתונה, הצי"א מציע הצעה פרקטית שתעקוף את הבעיה. כיוון שכל הבעיה היא אי מוכנות של האשה להינשא במצב של ספק, הרי שאם רופא יאמר שהוא יכול ללדת, רוב בני אדם מסכימים לסמוך על קביעת רופא, ויוכל להסתיר ממנה מום זה. מום נקרא על פי הצי"א רק דבר שרוב בני אדם מקפידים עליו.
  - ג. למרות סעי' ב, עדיין מיעץ הצי"א לגלות לאשה. לא ברור מדוע – האם מצד דרך ארץ או שמא מצד שעדיין ישנו חשש למקח טעות ואונאה<sup>22</sup>.
- לאור פסיקת הצי"א יוצא, שישנה חובה לגלות מום שרוב בני האדם מקפידים עליו, גם אם אין בו בעיה הלכתית.

המקרה השני הוא אשה שעברה השתלת רחם:

ומדי דברי בזה עולה בלבי ספיקא אחרינא. והוא, דכפי הנשמע מכבר אפשרית הדבר עפ"י תחבולה רפואית להעביר רחם מאשה לאשה. וכבר בדור שלפנינו נשאו ונתנו גדולי הרבנים שבדור למי יתייחס הוולד שתלד אם לאשה בעלת הרחם או לאשה שאליה העבירו את הרחם, וכן אם מותר לבצע הוצאת רחם מאשת איש, וככה התעוררו עוד כמה בעיות הלכותיות. וא"כ לכאורה הדין נותן שאשה כזאת שביצעו אצלה דבר כזה לפני נישואיה דהחובה עליה להודיע על כך

<sup>20</sup> ועי' בנשמת אברהם ח"ד עמ' קפז-קצב, אה"ע סי' סח, שדן גם בעניין זה ומסיק כאגר"מ, אך מביא בסוף דבריו שאם אמנם מדובר על מקרה שבו זו תופעה תורשתית (שחלק מנשות המשפחה לא ילדו) וברור שלא תוכל ללדת, אזי זהו מקרה שבו יהיה מקח טעות, וממילא (כך עולה מדיון האגר"מ) אין היתר להסתיר זאת. וכן מופיע בציץ אליעזר ח"ז סי' מח פרק ה.

<sup>21</sup> ועי' גם בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיח, שדן בבחורה שנכשלה בזנות וחזרה בתשובה, וכתב: "...ובדבר אם צריכה את להגיד להבחור שירצה לישא אותך לאשה, ודאי את צריכה לגלות לו, אבל אינך צריכה להגיד לו בראייה והכרה דפעם ראשונה, שעדיין לא ידוע אם ירצה בכלל השידוך, וממילא אסור אז להגיד לו. ורק אחרי שתדעי שרוצה לישא אותך בבירור, שכבר אמר לך ודבר בדבר הנישואין, צריכה את לומר רק בזה שנזדמן איזה פעם בשעה שלא היה לך כובד ראש כל כך לעמוד נגד המפתה בדברי ריצוי ופיתוי הרבה ותיכף נתחרטת ומצטערת על זה שאירע דבר כזה עד שיכיר מדברך שאין לו לחוש שיארע גם כשתהא נשואה לו. ואז, מאחר שהוא רוצה בך מפני שהכיר המעלות שלך, לא יחזור בו בשביל זה שאירע איזה פעם, מאחר שיכיר אותך לנערה שומרת תורה ומצוותיה שיש להאמין שלא חשודה את שוב בזה ותהי' אשה מסורה לבעלה כדין התורה". ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קטז.

נראה שהחובה לגלות לו במקרה זה נובעת מכך שאם ידע זאת הבעל לאחר מכן יחשוש שהיא אישה מזנה ולא יתן בה אמון, ולכן חייבת לגלות זאת כשמגיעים לכלל החלטה על נישואין. זו דוגמה לטענת מקח טעות (מאחר שהוא רוצה בך...לא יחזור בו בשביל זה).

<sup>22</sup> כפי שראינו, הצי"א מחמיר מאוד בדיני אונאה וייתכן שהפרדה של הקהילות יעקב אינה קיימת אצלו, וכל בעיית אונאה היא גם בעיית מקח טעות.

לאיש שאליו רוצה להינשא, [ובפרט אם הוא ידוע כמדקדק במצוות], דאולי יחשב הדבר אצלו כמום ולא ירצה לאכול [בבחינה "את הלחם אשר הוא אוכל"] משאלה כזאת שהורה בה חכם.

כאן קובע הצי"א שעל האשה לגלות לבעלה על זה ובייחוד אם הוא מקפיד על המצוות, כיוון שבעניין זה 'נתעוררו עוד כמה בעיות הלכתיות... דאולי ייחשב הדבר אצלו כמום ולא ירצה לאכול'<sup>23</sup>. שוב עולה אותו העיקרון – **חובה לגלות מומים שרוב בני אדם מקפידים עליהם.**

#### ד. מומים שרוב בני אדם אינם מקפידים עליהם

עד כאן נסב הדיון סביב שאלת מקח טעות, והעיקרון שעלה מכל הפסקים הוא שדבר שרוב בני אדם מקפידים עליו, הרי שאסור להסתירו גם אם מבחינה הלכתית הוא אינו בעייתי ואינו מפריע לקיום חיי משפחה נורמאליים. כעת יש לדון במומים קלים יותר, שלא ניתן להכריע שרוב בני אדם מקפידים עליהם (כמו בשאלה בה דן הקהילות יעקב<sup>24</sup>) - האם בכל זאת יש לגלות מצד דיני אונאה? דיון בעניין זה הובא בהרחבה בנשמת אברהם (ח"ה, אה"ע סי' ה ס"ק ב) בעניין "אדם שנותח ונכרתה לו ביצה אחת עקב מחלה", ונצמד בעקבותיו. הוא מביא חמש תשובות, וכל אחת מהתשובות תשרטט לנו עקרונות שונים בדבר מה צריך לגלות ומה לא.

#### 1. התלות של אונאה במקח טעות בדיני קידושין

אפשרות אחת היא לקבוע שבדיני קידושין אין לדבר על אונאה אם אין בהם משום מקח טעות. כיוון זה עולה בהמשך דברי הקהילות יעקב שהוזכר לעיל:

...ולשאלה הב' אם מחוייב על כל פנים להודיע שלא להונות את המשדכת<sup>25</sup>... ונראה לכאורה ראה גדולה שא"צ להודיע מיבמות דף מה... אלמא דכה"ג שהוא כשר ע"פ דין תורה אינו מחוייב להגיד פגמו. וטעמא דלא אסרינן כהאי גוונא משום גניבת דעת י"ל כעין הנ"ל, דגבי כל מקח אפילו מום שאינו מבטל המקח... מ"מ אילו בא המוכר מרצונו להחזיר לו הדמים ולבטל המקח היה ניחא לו, אבל גבי נישואין, בדיעבד, לאחר שכבר נישאו, אפילו אילו היה הצד השני מסכים מרצונו לגמור לבטל המקח - היינו להתגרש - מ"מ אומדנא הוא שלא היה רוצה בזה אחר שכבר נתקשרו בקשרי חיבה, וקשין גירושין, ומי יודע מה יזדמן לו עוד. ומשו"ה כל כה"ג שבדיעבד לא ירצה לוותר על הקניין, אע"פ שיש בו מום זה, לא חשיב גונב דעת במה שלא סיפר כל מומיו.

נמצא לפי דברי הקהילות יעקב:

- א. כל הדיון באונאה מתחיל רק במקרה שבו לא שייך ביטול המקח או הקידושין.
- ב. דיני אונאה שייכים היכן שהקונה ירצה לבטל המקח בדיעבד אם המוכר ירצה להחזיר לו הדמים מרצונו (שהרי אינו חייב בכך מצד הדין).
- ג. בקידושין האומדנא היא שהצד השני לא ירצה בביטול הקידושין גם אם המסתיר יסכים לבטלם<sup>26</sup>. אומדנא זו בנויה על שלש הנחות:
  1. הם כבר נתקשרו בקשרי חיבה.
  2. קשין גירושין.
  3. מי יודע מה יזדמן לו עוד.
- ד. מכיוון שכך, אין להקשות על הגמרא ביבמות מצד דיני אונאה, כיוון שבדיני קידושין לא שייך לדבר על אונאה. לאור זאת עולה שכל מום שלא יוביל לקידושי טעות, אין איסור להסתירו מצד דיני אונאה!<sup>27</sup>

#### 2. דחיית אונאה דרבנן מפני מצוות הנישואין

בקהילות יעקב ישנו הסבר נוסף לכך שאין איסור אונאה במקרה שנידון בגמרא ביבמות:  
...וגם אפשר דאיסור זה של גניבת דעת [היינו לא שמרמה בפירוש, רק שאינו מספר חסרונותיו] אינו אלא מדרבנן... ובמקום חשש ביטול פו"ר ושאר מכשולות לא גזרו חכמים.

הקה"ל מסביר את הגמרא ביבמות לאור הדעה שגניבת דעת אסורה רק מדרבנן, וכזה עומד מול חיוב דאורייתא של "פרו ורבו", אזי לא חוששים לגניבת דעת. גם כיוון זה של הקהילות יעקב יוביל אותנו למסקנה שכל מום שלא יוביל לקידושי טעות אין בעיה להסתירו מצד דיני אונאה.

#### 3. הבחנה בין מומים שבגוף למומים שביחסין

הרי"ש אלישיב (מופיע בנשמת אברהם שם, ח"ה עמ' קיח) חולק על מסקנת הקה"י ופוסק שבמקרה המצויר שם חובה לספר ולא להסתיר, בניגוד למקרה ביבמות. ההבדל ביניהם הוא שביבמות מדובר על שאלה של פגם משפחה והדין הוא

<sup>23</sup> אני מניח שבעיית 'לא ירצה לאכול' היא מקח טעות, אך ייתכן וזו בעיית אונאה. כאמור קשה בצי"א להפריד בין התחומים.

<sup>24</sup> כיוון שאין לו הפרעה לילד, ובעיה הלכתית לא מהווה סיבה למקח טעות לאור סוגיית הפסולים.

<sup>25</sup> כאמור לעיל, השאלה שעמדה לפני הקהילות יעקב זהה לשאלה של הנשמת אברהם.

<sup>26</sup> על עיקרון זה הסתמך הרב שלמה אבינר במאמרו "כמה עצות למשתדך/משתדכת" (באהבה ואמונה, פרשת במדבר, גיליון מס' 410. פורסם גם באתר 'דעת').

<sup>27</sup> חולשת ההסבר של הקהילות יעקב היא בהנחות שהוא מניח בהכרת המציאות: האומנם כיום ניתן לומר שישנה אומדנא שקשים גירושין? האם באדם צעיר ניתן לומר "מי יודע מה יזדמן לו עוד"? ייתכן ויש הבדל בין ציבורים שונים וצורות חיי משפחה שונים, על כך לקראת סוף המאמר.

שהאדם כשר (ומי שלא מקבל אותו טועה בהלכה), ולעומת זאת, במקרה בו דן הקה"י, באדם שהוציאו לו אשך - יש פגם בגופו, ושם לא שייך רק הדיון ההלכתי אלא יש גם הרגשה סובייקטיבית של פגם<sup>28</sup>. לאור עיקרון זה, חובה לגלות מומים שבגוף, גם אם מבחינה הלכתית אין בהם בעיה. לא ברור, לאור דברי הר"ש אלישיב, אם כל מום שבגוף צריך לגלות או רק כזה שיש להניח שהצד השני מקפיד עליו.

#### 4. הטלת האחריות לברר על הצד השני

עוד נכתב בנשמת אברהם שם (ח"ה עמ' קיח):

ויש לעיין בגמרא, במה דברים אמורים, כי אם אבי הכלה והכלה שאלו אותו אודות הוריו (אפילו שלא חשדו בו שאביו גוי) אזי מוכרח לספר להם האמת. ואם לא שאלו אותו, סימן הוא שלא כל כך איכפת להם... וא"כ אין כאן גניבת דעת כלל

לכאורה זוהי התשובה הפשוטה ביותר – אם הם לא ביררו אזי סימן שלא איכפת להם בכך וממילא אין בזה אונאה. אך עדיין יש מקום לעיין מה יקרה במקום שבו נוהג העולם להקפיד או נוהג המקום להקפיד, או לחילופין – שאלה טריוויאלית ששכחו לשאול משום שהיא כזו (או שאלה שהעלאתה גורמת מבוכה רבה ולכן לא מקובל לשאול על כך). אין זה ברור מדברי הנשמת אברהם. מכל מקום הרעיון בדבריו הוא **שבכל מום שאינו גורם למקח טעות, האחריות לבירור מוטלת על הצד השני, ולכן מותר להסתיר.**

#### 5. הבחנה בין פגם אמיתי למדומה

עוד נכתב בנשמת אברהם (שם) בשם הר"י נויבירט:

יש לומר גם לגבי בחור שאביו גוי, דנכון דיש משום פגם גדול, אבל התורה שהוא לומד מכפרת על כך, ולכן הגמרא ביבמות אומרת זיל איטמר, ושם לא ישאלו אותך ואין כאן משום גניבת דעת כיוון שגם התורה הגינה עליו... הרב נויבירט טוען שבעצם חובה לגלות על כל מום, ומהגמרא ביבמות אין להביא ראיה להפך. רעיון זה כבר הוזכר לעיל בצ"א, אך הוא עולה גם אצל הרב נויבירט. הצ"א ביאר שביבמות בעצם לא הותר להסתיר מום מעין זה של אב נוכרי. הרב נויבירט מסביר אחרת את הגמרא, וטוען שפגם כמו אב נוכרי אינו פגם כיוון שהתורה שאותה לומד הבחור מתקנת פגם זה<sup>29</sup>.

#### 6. הבחנה בין מום גדול למום קטן

כיוון זה עולה בדברי ה'משנה הלכות'. הוא מתייחס בשתי תשובות לעניין, וננסה לנתח את דבריו. האחת (ח"ג סי' קסח) עוסקת בתינוק שאמו ישראלית ואביו נוכרי, והשאלה היא אם יש חובה לפרסם עליו שהוא בן נוכרי או להמתין לשאלות. על כך עונה הר"מ קליין:

ולפענ"ד אין צריך להגיד. ונראה דהוא גמרא מפורשת [ב]יבמות... ועיין תוס' שם ד"ה זיל איטמר וישיאוך מיוחסת, ועי' אה"ע סי' ד סי"ט דהוולד כשר ופגום לכהונה. ומיהו נראה מבואר דלא אמרו שצריך לפרסם אפילו עצמו... דאל"כ היאך יעצו אותו זיל גלי שייכשלו בו? אלא ע"כ אין צריך לגלות, ואדברה איכא סברא לומר לו זיל גלי וכנ"ל.

על כך הוא מקשה מעזרא (קידושין סט, א) שטרך להפריש את כל הפסולים ולפרסמם, ועונה:

אשר נראה דלא קשה: דתרי מילי נינהו - פסולי קהל ופגום. וודאי הרוצה להתחתן עליו לבדוק וליקח מיוחסת או מיוחסת. מ"מ אם הלך למקום שאין מכירין אותו ליכא עליו חיוב לפרסם פגמו כל שאין בו פסול מחייבי לאוין או עשה אלא פגום בלבד, ואם מי שלא יקפיד עליו יתחתן בו... היכי דלא פסולי אלא יש פגם, הגם שמי שמכיר בו ראוי לו לרחק, מ"מ מי שאינו מכיר ואינו מקפיד איסורא ליכא... אבל היכא דאיכא איסור חייב להגיד ולפרסם וכמו שעשה עזרא.

מדברי המשנה הלכות ניתן ללמוד את הדברים הבאים:

1. אף שאדם זה פסול לכהונה, עדיין מותר לו להסתיר את ייחוסו מישראלים.
2. הוא מעמת בין הגמרא ביבמות המתירה להסתיר לבין מעשהו של עזרא שגילה את ייחוסו של כל אחד ואחד, ומתוך כך מגדיר מתי חובה לגלות ומתי לא. הגדרתו היא שאם מדובר בפסול קהל חובה לגלות כיוון שיש בכך עבירה, אך כשמדובר בפגום שאינו בחייבי לאוין אין חובה לגלות והאחריות לבירור מוטלת על הצד השני<sup>30</sup>.
3. מדבריו עולה שאמת המידה לחובת הגילוי היא השאלה אם ההסתרה היא של עניין הנוגע בלאו ואיסורים.

בתשובה נוספת (ח"ה סי' רנד) מתייחס הרב קליין לשאלת האונאה:

באחד שיש לו בן שיש לו מיוחסת קטן כלומר שהוא זקוק לדיעט, אבל בלי זה קבעו הרופאים אחר שעשו לו כל הבדיקות שהוא בריא ושלם, אם... מחויבין להודיע למי שרוצה לשדך אתו כדי שלא לעבור על לאו דלא תוננו... וכת"ר ידי"נ השיב לו שלא צריך להודיע... ולפענ"ד יפה דן ויפה הורה דאין חוב על הבן או על האב להודיע.

השאלה שעליה נשאל הרב קליין היא על "בן שיש לו מיוחסת קטן", אם יש בהסתרתו משום "לא תוננו". על כך השיב הרב קליין "דאין חיוב על הבן או האב להודיע". יש לשים לב: הוא לא טוען שאין מקום לדיון על איסור "לא תוננו" בענייני

<sup>28</sup> רעיון זה נמצא גם בעבודת הגרשוני לר' גרשון הייזלבק מלבוב הי"ד על ספר חסידים, סי' תקז (מובא בפירושו מקור חסד לר' ראובן מרגליות על ספר חסידים).

<sup>29</sup> גם הגרש"ז אויערבך טוען שבסוגיא ביבמות אין פגם, כיוון שבעצם אין לו אב כי נתגייר, ולכן הגרש"ז מתיר לאדם שלא לספר על ניתוח שעבר.

<sup>30</sup> יש לשים לב: הוא אינו טוען שחטונה עם פגום היא רצויה, הגם שהוא יהודי כשר!

שידוכים על מומים שאינם מוחלטים, אלא טוען שמום כעין זה שהוצג במאמר אינו חייב בגילוי. ואכן בהמשך תשובתו הוא מסביר:

דמאחר שאדם זה הוא בריא ושלם בגופו, וכל חסרונו הוא שצריך לאכול לדיעטע שלא יחלה, א"כ אין כאן חיסרון בגוף האדם כמו שהוא, אלא שהוא צריך לשמור עצמו שלא יאכל דברים המזיקים לו כדי שלא יחלה. ופשוט הוא דכל אדם, אפילו בריא בטבעו ואין לו שום חולשה מטבע, מ"מ אם יאכל דברים המזיקים לו יחלה, וכל אדם עלול לאיזה מאכל שיזיק לו ואם לא יזיק לו מיד יזיק לו לאחר זמן ואם לא יזיק לו הרבה יזיק מעט... ואדרבה למשל אם נדע במי שאינו יכול ליהרר מחמת רוע טבעו ואוכל כל המאכלים שחשב הרמב"ם או שאינו יכול ליהרר מלמלא בטנו ואוכל אכילה גסה הוא נחשב יותר חולה, דבוודאי לא ישמור על גופו ויחלה, ואפ"ה לא נשאל אדם מעולם על זה אי חייב להודיע. וכ"ש הוא לפנינו שהוא יכול לשמור על גופו, ודאי אין זה בכלל חולי שצריך להודיע...

עולה מתוך הסברו שעקרונית יש מומים שצריך לגלות, אך המום הספציפי הזה, מכיוון שהוא מום 'קל', אין צורך לגלותו. הרי לנו שתי תשובות: האחת דנה במומים הלכתיים, והאחת במומים גופניים. נראה שאם נאחד את שתי תשובותי יעלה הקריטריון הבא: חובה לגלות מום גדול ולא מום קטן. אולם מה מוגדר 'מום גדול'? זאת עדיין יש צורך להגדיר.

## ה. סיכום ביניים

עד כה הדיון נסב סביב הגמרא ביבמות ונחלק לשניים: שאלת מקח טעות ושאלת אונאה. לו היה הדיון מסתיים כאן, נראה שישנן הגדרות מוסכמות וישנן הגדרות שבהן תהיה מחלוקת:

1. מוסכם שמום המוביל לטענת מקח טעות חובה לגלות.
  2. מוסכם שמום קטן שאינו מוגדר כפגם אין חובה לגלות (ניתוח שהיה בעבר וכדומה).
  3. המחלוקת היא במומים שהם מצד אחד לא קטנים אך מצד שני אינם מגיעים לכדי טענת מקח טעות:
    - א. הקהילות יעקב והנשמת אברהם מתירים לא לגלותם מטעמים שונים.
    - ב. הר"י נויבירט והצ"א מחייבים לגלותם.
    - ג. הר"ש אלישיב מחלק בין מומי גוף למומים הלכתיים.
    - ד. הר"מ קליין מחלק בין 'מום קטן' ל'מום גדול' הן במומים הלכתיים והן במומים גופניים.
- קשה מאוד להגדיר איזה מום נכנס לאיזו קטגוריה, ולכן במהלך המאמר ניסיתי להביא כמה שיותר דוגמאות שמתוכן ניתן לחוש מה נחשב פגם גדול ומה לא. לשם הנוחות אזכיר את המקרים שבהם עסקתי:
1. ולד נכרי – הגמרא ביבמות מתירה להסתיר פגם זה, ונחלקו האחרונים מדוע.
  2. אדם שכרתו לו את האשך השמאלי – בנושא זה ישנה מחלוקת: הקהילות יעקב והנשמת אברהם מתירים להסתיר, הר"י נויבירט והר"ש אלישיב אוסרים להסתיר.
  3. אשה שאין לה וסת ואינה ראויה לילד – חייבת להודיע לכ"ע.
  4. אשה שאין לה וסת והרופאים אומרים שתלד אם תתחתן, אך לא מייד ולא הרבה ילדים – האגר"מ פסק שלא חייבת להודיע.
  5. פצוע דכה שהותר בדוחק לבא בקהל – ויש בו גם בעיה הלכתית וגם בעיה רפואית, אם יוכל להוליד. הצ"א אמר שצריך להודיע אלא אם כן קיבל חוות דעת רפואית האומרת שיכול להוליד.
  6. מי שהועבר אליה רחם מאשה אחרת – הצ"א מחייב אותה להודיע על כך.

## ו. "ואהבת לרעך כמוך" כמקור לחובת גילוי מומים

מקור נוסף שראוי לדון בו הוא הגמרא בקידושין:

אמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר: "ואהבת לרעך כמוך". האשה מתקדשת בה ובשלוחה; השתא בשלוחה מיקדשא, בה מיבעיא? אמר רב יוסף: מצוה בה יותר מבשלוחה... אבל בהא איסורא לית בה, כדר"ל, דאמר ר"ל: טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו.

למדנו שבאישה עדיף שתקדש בעצמה מפני ש"מצווה בה יותר מבשלוחה", ואילו באיש, אסור לשאת אשה עד שיראנה שמא תתגנה עליו.

על גמרא זו יש לשאול: מהי רמת האיסור לקדש אישה מבלי לראותה? האומנם מדובר על איסור ממש, וא"כ מותר לאדם לקדש אשה באמצעות שליח רק אם מכיר אותה?<sup>31</sup>

יש לשים לב לשני דברים: האחד - שהמקור לכך שאסור לשאת אשה עד שיראנה שמא תתגנה עליו הוא דאורייתא – 'ואהבת לרעך כמוך'. והשני - שבסוגיה זו חובת הבירור היא על הצד המברר ולא על הצד שמבררים עליו.

העובדה שמצוות "ואהבת לרעך כמוך" מופיעה בדיון בהקשר של מומים וגילויים, מחשש שמא גילוי מאוחר לכך שהאשה תתגנה על בעלה, מחייבת אותנו לומר שהגדרים וחובות הגילוי הרבה יותר רחבים מאשר עלה עד כה. החתם סופר (אה"ע ס' קעד) פוסק לאור זאת, שאדם שכופה על אשתו לחיות עמו הגם שהוא מאוס בעיניה – חוטא. וכך הוא כותב:

כי זה האיש שאשתו בוחלת בו ומאוס בעיניה - הרי הוא עובר על עשה של ואהבת לרעך כמוך לצערה בצערה דגופא אפילו יהיה פרוש ממנה, מ"מ מעגנה ומצערה, ומה דעלך סני לחברא לא.

לאור תשובה זו של החת"ס נראה שניתן להגדיר שגם מי שמסתיר מום או פגם שיגרם לאשתו לבחול ממנו לאחר הנישואין עובר על "ואהבת לרעך כמוך"<sup>32</sup>.

הוראה הבנויה על גמרא זו מביא אבי מורי בתשובותיו (רש"ת היחיד, עמ' 79):

... אסור בשום אופן להתחתן בלא לגלות בעיות רפואיות או נפשיות של ממש. הדבר אסור הן בשל בעיית מקח טעות...  
הן בשל שלום בית כאשר הבעיה מתגלה...<sup>33</sup>

## ז. אין אדם דר עם נחש בכפיפה

נאמר בגמרא (כתובות עב, א):

תניא, היה ר' מאיר אומר: כל היודע באשתו שנודרת ואינה מקיימת - יחזור וידרנה. ידירנה, במאי מתקן לה? אלא יחזור ויקניטנה, כדי שתדור בפניו ויפר לה, אמרו לו: אין אדם דר עם נחש בכפיפה. תניא, היה ר' יהודה אומר: כל היודע באשתו שאינה קוצה לו חלה - יחזור ויפריש אחריה; אמרו לו: אין אדם דר עם נחש בכפיפה.  
הגמרא דנה בשאלה באדם שאשתו מכשילה אותו באיסורים. האם עליו לנסות לתקן את מעשיה בעל כורחה (יקניטנה ואז ידע מה נדרה ויפר זאת) או שכיוון שהיא נוהגת שלא כהלכה וזו דרך חיים לא נורמאלית עליו לגרשה כי "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת"?

מקור זה דומה מאוד ל"ואהבת לרעך", אך מדגיש יותר את אי היכולת לקיים חיים בצורה כזו שבה אין הבעל והאשה חיים בקשר זוגי נורמלי. נורמליות מתבטאת ביכולתו של אדם שומר מצוות לסמוך על אשתו בכל מה שקשור לשמירת הלכה בביתם, וכן בחיים עפ"י נורמות תקינות המקובלות בחיי משפחה תקינים בדורנו. ניתן ללמוד זאת מן הגמרא ביבמות (קיב, ב), האומרת שאין נישואין לשוטה, וטעם הדבר הוא - שלא ניתן לקיים אתה קשר זוגי נורמלי (גם על פי המקובל באותה תקופה). לאור גמרא זו, אם אדם מסתיר מום שיוביל לקיום חיים לא נורמליים בביתו הרי הוא מוביל בהכרח לגירושין, וא"כ אסור לו להסתיר זאת. וברור לאור גמרא זו שאשה או איש שהם בגדר שוטים והעלימו זאת, הרי דין קידושיהם הוא קידושי טעות ובטלים הם (ועיין מהרש"ם ח"ג סי' נו שפסק כך<sup>34</sup>). אבל נראה לי שיש כאן יותר מכך - במציאות החיים שלנו כיום, כאשר הקשר הזוגי הוא קשר חברי עמוק בהרבה מקשר טכני או כלכלי כפי שהיה בעבר, וקשר זה בנוי על שקיפות מלאה ואמון מלא - עצם ההסתרה הופכת את האדם ל"נחש" כלפי אשתו (וכן להפך) ולכן נראה שעצם ההסתרה היא נימוק לגירושין.

גמרא זו גם היא נכנסת למערכת השיקולים בפסיקת אבי מורי (אם כי לא מזכירה בפירושו):

... יש לספר דברים... על אף הקושי בדבר... הדבר נובע... (מפרט סיבות שאינן נוגעות לסעיף זה - א. ש. ...) הן מצד מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך (עיין סעיף קודם - א. ש.), והן מצד הניסיון שלמדתי באתר זה כי אחד הגורמים המרכזיים ביותר לגירושין היא התגלות חוסר אמון בין בני הזוג גם על רקע העובדה שלא הכול סופר לפני הנישואין.  
(אתר מורשת, גילוי מחלה גנטית בשידוכין, א' שבט תשס"ו)

## ח. מדבר שקר תרחק

טענה נוספת כנגד הסתרת מומים ניתן להעלות מתוך הלכות שקר. כלומר - גם אם נאמר שמתיר להסתיר מומים מצד הלכות אישות, עדיין יש לדון בדבר לאור הלכות שקר<sup>35</sup>.  
נראה שיש דין "מדבר שקר תרחק" גם בשתיקה. זאת לאור סוגיית תלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לזכאי ושותק שעובר על "מדבר שקר תרחק" (שבועות לא, א)<sup>36</sup>. אולי יהיה מי שיאמר שיש כאן משום שינוי 'מפני דרכי שלום', ובייחוד ששקר נדחה מפני מצווה (וכך יסברו כל הפוסקים לעיל שהתירו להסתיר), אך לענ"ד, דרכי שלום בנד"ד מחייבים לגלות. בייחוד אמורים הדברים כיום, כאשר השאיפה המקובלת בציבור הדתי-לאומי היא ליצור זוגיות שיש בה שקיפות מלאה בין בני הזוג, לא תצמח מזה משפחה בריאה מזה (ולזה התכוונה הגמרא באומרה ש"אין אדם גר עם נחש בכפיפה אחת")<sup>37</sup>.

<sup>32</sup> כמובן שניתן לטעון שגדרי האומדנא של מום הגורם בחילה ומאיסה זהים לגדרי אונאה, אך נראה לי שברור שגדרי מום הגורם בחילה ומאיסה הם יותר רחבים. גם בשו"ת 'דברי יציב' מביא את הנימוק של 'ואהבת' לאסור על אדם להתחתן עם אשה כשאינו רוצה בכך, עיין שו"ת דברי יציב חלק אה"ע סי' ג. ועי' גם בשו"ת משנה הלכות שלאור הגמרא בקידושין מסביר מדוע מותר לגרש אשה אם מצא אחרת נאה ממנה - עיין שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' שנט.

<sup>33</sup> הערך של שלום בית הינו הרחבה של "ואהבת לרעך כמוך". ועי' שם, עמ' 79-86, בתשובות העוסקות בהסתרת מידע, שישנה החמרה גדולה בצורך לגלות כמעט הכול, מן הנימוקים המוזכרים במאמר זה.

<sup>34</sup> הוא רצה לטעון בתשובה שגם מומים אחרים שהוסתרו יהיו בגדר זה. הדיון נסב סביב פסק השו"ע (אה"ע לט, ה) בדין המקדש אשה שתם ונמצאו בה מומים שמקודשת מספק - על אילו מומים מדובר. ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קנב.

<sup>35</sup> מקורות סעיף זה נלקחו ממאמרו של אבי מורי "מדבר שקר תרחק", 'צהר' א.

<sup>36</sup> ועי' גם בתוס' כתובות סט, א ד"ה ואישתיק. עוד מקורות ופירוט העניין, עיין במאמר הנ"ל עמ' 19.

**הערת העורך (ע. א.):** האיסור על שקר בשתיקה נאמר בהקשר לבית הדין, שם נאמרה מצוות "מדבר שקר תרחק". המקור לאיסור שקר בכללותו אינו ברור כל כך, וכנראה הוא שייך להלכות דעות, ועל כן גרדי "מדבר שקר תרחק" לא נותנים יותר מאשר קריאת כיוון. ואכן הזכרת לעיל ששתיקה אינה אלא גניבת דעת, וכשהיא מביאה לידי אונאה, אין בכך אלא איסור דרבנן!

**תשובת הכותב:** דבריי מבוססים על מאמרו של אמ"ר, 'צהר' א עמ' 16, 19 (סעי' ד).

<sup>37</sup> אני מודע לעובדה שלא נתתי פיתרון בידי אנשים שיש בהם מום כלשהו: מי שנפגע מינית, חולי נפש שהבריאו לחלוטין, בעיות נפשיות שטופלו, מחלות תורשתיות במשפחה וכו' וכו'. ואכן נראה לי שיש מקום לעדן מעט את הדברים, ולהניח שהמציאות כיום היא שמשפחות נוהגות לברר על בן הזוג המיועד ואי לכך אין צורך לרוץ בפגישה הראשונה ולספר את הדברים ונכון יהיה לאמץ את עצת האגר"מ שהובאה לספר לאחר שהקשר "מתחמם" אך עוד לפני ההחלטה המשותפת להינשא.



קודם שאסכם, נראה לי שניתן להבחין היטב בין טיב הטיעונים בתחילת המאמר שנסובו סביב הגמרא בימות, לבין טיב הטיעונים בסופו של המאמר שנסובו סביב טענות כלליות בש"ס. הטיעונים בתחילתו ששל המאמר דנו בשאלה מנקודת מבט הלכתית, בה אין התייחסות כלל לשאלת היכולת הנפשית לחיות יחד לאחר הסתרה כזו או אחרת, אלא לשאלה האם זה מותר או אסור בנקודת הזמן הנוכחית בה השאלה עולה, בעוד הטיעונים בסופו של המאמר בנויים על הסתכלות לטווח ארוך הרבה יותר מנקודת הזמן בה מוצבת השאלה ('אין אדם דר עם נחש', 'ואהבת לרעך כמוך'). דבר נוסף המאפיין את הטיעונים בסוף המאמר הוא שהם מדברים בשפה של צורך בשקיפות מלאה ('אין אדם דר עם נחש'), כבוד הדדי ('ואהבת לרעך') וכדומה.

ציון ההבדלים הללו נראה שבא ללמד על שינוי ההלכה עקב השינוי שחל בתפיסת הזוגיות והמשפחה: אם בימי קדם הזוגיות בעיקרה הייתה הסכם כלכלי-טכני והרומנטיקה, אם היתה, תפסה מקום פחות מרכזי, הרי שכיום הזוגיות בנויה על רמה גבוהה מאד של מושגים כמו: שקיפות, פתיחות, הדדיות, אמון, שיתוף וכדו', השגורים על פיהם של זוגות רבים ומהווים את חלומם. אכן בדגם של זוגיות המדגיש מאד את האמון ההדדי קשה מאוד לבנות משפחה על בסיס של הסתרת מומים.

אם נכונה הפרשנות, הרי שנצטרך לומר שיהיה הבדל בין פסיקה הלכתית בחברה שמרנית יותר, בה הדגש בנישואין הוא יותר כלכלי-טכני, לבין חברה בה הדגש הוא יותר זוגי ורומנטי.

את השינוי במהלך הדורות ניתן לראות בנבואת הושע (א, ח-כא):

והיה ביום ההוא נאום ה', תקראי אישי (=קשר חברי-רומנטי עמוק) ולא תקראי לי עוד בעלי (קשר בעלני-טכני)...

לא רק מחוייבות לקשר: "ואירשתוך לי לעולם".

לא רק מידות טובות: "ואירשתוך לי בצדק ומשפט בחסד וברחמים".

גם תחושה עמוקה של אמון הדדי היוצר קשר עמוק שבכוחו להקרין גם על הקשר שבין כל אחד מבני הזוג לבין הקב"ה: "ואירשתוך לי באמונה וידעת את ה'".

## סיכום

מאמר זה דן בחובת גילוי מומים קודם חתונה. המאמר נסב סביב מספר סוגיות:

1. הגמרא בימות, שבה ראינו שההגדרות מה צריך לגלות ומה לא מאוד מקילות, וחובת גילוי המומים העולה מהן היא מאוד מצומצמת.
  2. הגמרא בקידושין, משם למדנו (אם כי לא מצאתי הרבה פסיקות מעין זו של החת"ס ושל אבי מורי) שכעיקרון, צריך לגלות הכול.
  3. הגמרא בכתובות, שלא מצאתי מקור המשתמש בה (למעט המהרש"ם) לעניין הסתרת מומים; ולענ"ד היא סותרת את הגולל על הסתרת מומים ופגמים.
  4. סוגיית 'מדבר שקר תרחק', ממנה עולה שאין לשקר אפילו בשתיקה.
- מעבר לדיון בפרטי ההלכה נראה לי שניתן לקשור דיון זה לעוד כמה נקודות עקרוניות.

### 1. " אשרי נשוי פשע כסוי חטאה"

יש בהלכה רגישות רבה לכך שאדם לא יחשוף לעיני כול את חולשותיו ונפילותיו<sup>38</sup>. לפיכך אין ההלכה מחייבת את האדם לגלות כל מום ופגם שיש בו. את זה ניתן ללמוד מעצם העלאת השאלה של מאמר זה וההתייחסות בפוסקים לכך. יותר מכך – הדיון בחלקו הראשון של המאמר העלה שכמעט ואין צורך לגלות כלום וזאת עקב הרצון לשמור על האדם ופרטיותו.

### 2. פגיעה רגשית בזולת מול פגיעה בצנעת הפרט

לקראת סיום המאמר הועלו שתי טענות שבאו לומר שאמנם חייו של האדם קודמים לחיי חברו, אך שמירת סודיות של האדם אינה קודמת לפגיעה נפשית בחבירו. הטענה שדין "ואהבת לרעך כמוך" גובר על הצורך של אדם להסתיר דברים מבימים מעברו אף שהדבר אינו גורם לאיסור הלכתי, מלמדת אותנו על החשיבות שרואה ההלכה בכך שאדם לא יפגע בחברו פגיעה רגשית.

### 3. הנישואין אינם מטרה העומדת בפני עצמה

הנישואין כשלעצמם, אם אין בהם קשר זוגי תקין, ערכם פחות. כלל זה אני למד מהטיעון "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת" ומהשלכתו למציאות ימינו. ההלכה בוחנת את הכללים ליצירת קשר באמצעות השאלה מה יקרה לאחר שהקשר ייווצר. אין יוצרים קשר שאין לו יכולת להתקיים בצורה מכובדת.

<sup>38</sup> עיי' יומא פו, ב: 'רב רמי, כתיב 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה', וכתוב 'מכסה פשעיו לא יצליח'! לא קשיא: הא בחטא מפורסם, הא בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, כאן בעבירות שבין אדם למקום".